

KVINNA TILL KVINNA

Evropska unija

Projekat finansira Evropska unija

Ženski savjetodavni odbor
Agenda za politiku

Inicijativa “Uključimo žene u procese promjena”, 2019.

IMPRESUM

O FONDACIJI KVINNA TILL KVINNA

Fondacija Kvinna till Kvinna brani ženska prava od 1993. godine. Bori se da svako žensko pravo bude zagarantirano i javno promovirano.

Danas smo jedna od vodećih svjetskih organizacija za ženska prava i direktno radimo u područjima pogođenim ratom i sukobom gdje jačamo uticaj i moć žena. Blisko saradujemo sa više od 100 lokalnih partnerskih organizacija u 20 država sa ciljem okončanja nasilja nad ženama i postizanja trajnog mira.

www.kvinnatillkvinna.org

AUTORICE:

Duška Andrić-Ružičić

Indira Bajramović

Mersiha Beširović

Vera Bošković

Lejla Gačanica

Nada Golubović

Selma Hadžihalilović

Adrijana Hanušić Bećirović

Diana Šehić

Radmila Žigić

UREDILE:

Lori Mann

Ristin Thomasson

PREVOD:

Aida Spahić

PRELOM I ŠTAMPA:

UrbanGRAF

FOTOGRAFIJE:

Ured Evropske unije u Bosni i Hercegovini

Oktoibar 2019.

IZJAVA O OGRANIČENJU ODGOVORNOSTI

Ova publikacija nastala je uz pomoć Ureda Evropske unije u Bosni i Hercegovini i Fondacije Kvinna till Kvinna. Sadržaj publikacije spada u isključivu odgovornost autorica te se ne može smatrati da odražava stajališta Evropske unije ili Fondacije Kvinna till Kvinna.

Sadržaj

Skraćenice	4
1. Uvod	5
2. Održivi mir: ustav za sve	6
A. Bh. ustav za sve	6
B. Žene u političkom i javnom životu	7
C. Održivi mir: tranzicijska pravda i agenda Žene, mir, sigurnost	8
3. Pristup pravdi	11
A. Institucionalni odgovori na rodno zasnovano nasilje	11
B. Besplatna pravna pomoć	12
C. Diskriminatorne odredbe i praksa u porodičnom pravu	13
D. Pristup naknadi za nematerijalnu štetu u krivičnom postupku.....	14
E. Reparacije za žrtve ratnih zločina	15
4. Pristup radu: generalno o izazovima	18
5. Pristup zdravstvu i socijalnoj zaštiti	20
A. Pristup zdravstvu	20
B. Pristup socijalnoj zaštiti	21
C. Konceptualiziranje korisničkih kategorija	23
6. Zaključak	25

Skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
CEDAW	Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena
ECtHR	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska unija
EUD	Delegacija Evropske unije
EUSR	Specijalni predstavnik Evropske unije
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
ICESCR	Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
IKT	Informacijsko-komunikacijska tehnologija
MFI	Međunarodne finansijske institucije
OCD	Organizacije civilnog društva
RS	Republika Srpska
RZN	Rodno zasnovano nasilje
ŽMS	Žene, mir i sigurnost
ŽOC	Ženska organizacija civilnog društva
ŽSO	Ženski savjetodavni odbor

1. Uvod

Složeni sistem vladajućih struktura, zakonskih nadležnosti i neusklađenog zakonodavstva širom Bosne i Hercegovine (BiH) savršeno funkcionira u sprečavanju djelotvorne primjene vladavine zakona i svrsishodne provedbe zakonodavstva u različitim oblastima, uključujući i oblast ženskih prava. Nepostojanje zakonske usklađenosti vodi ka diskriminatornoj primjeni zakona, ometanju pristupa pravima u određenim nadležnostima, te rezultira različitim nivoima zaštite.

Zakonom o ravnopravnosti spolova i Zakonom o zabrani diskriminacije došlo je do formalnog napretka, ali diskriminacija de facto prevladava u svim oblastima. Rodna ravnopravnost i dalje je marginalizirana u političkom diskursu, a inicijative koje se odnose na ženska prava i ravnopravno učešće ne dosežu političku snagu.

Utemeljen u Ustavu koji je nametnut u sklopu Dejtonskog mirovnog sporazuma, neprekidni fokus na konstitutivne narode i institucionalnu podjelu vlasti i 24 godine nakon rata onemogućava napredak u rješavanju drugih gorućih pitanja koja se odnose na potrebe i probleme građanki i građana. Fragmentirana vladajuća struktura i manipulacija koju nad njom vrše politički lideri da bi konsolidirali moć uzrokuju otuđenje građanki i građana od procesa ostvarivanja svojih prava i pristupa transparentnom demokratskom sistemu. Trenutni politički zastoj, koji vidimo u nemogućnosti formiranja Vijeća ministara godinu dana nakon izbora održanih u oktobru 2018. godine, ne najavljuje povoljne izgleda za promjene.

Agenda Ženskog savjetodavnog odbora predstavlja periodični izvještaj o napretku u kojem se sažeto navode ključne poruke detaljno razrađene u situacionim analizama koje su pripremile članice Ženskog savjetodavnog odbora (ŽSO) u sklopu inicijative Uključimo žene u procese promjena. Inicijativa, koju podržavaju ured Delegacije EU, Kvinna till Kvinna i Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (Sida), nastavak je pilot faze iz 2017-2018. godine u kojoj su vođene konsultacije sa ženama iz različitih sektora i svih dijelova BiH. ŽSO se od pilot faze pretvorio u potencijalni model platforme kojom se osigurava uključivanje ženskih glasova i stajališta o pitanjima koji su relevantni za BiH u rad ureda Delegacije Evropske unije u Bosni i Hercegovini i Specijalnog predstavnika Evropske unije (EUD/EUSR). Kao platforma za konsultacije, ŽSO otvara alternativna vrata za dijalog, koji je inače ograničen zbog slabih i neuspješnih demokratskih sistema u BiH. Uloga ŽSO, kako je zamišljena u drugoj fazi inicijative Uključimo žene u procese promjena, je dvostruka:

- zagovaranje u ime žena pred DEU/EUSR kompiliranjem relevantnih i ažuriranih situacionih analiza i preporuka (pripremljeno je ukupno deset situacionih analiza) za specifične teme;
- savjetodavne usluge DEU/EUSR u smislu njihovih programa i političke saradnje sa bh. vlastima, a u okviru trenutnog procesa pristupanja EU, kojima se pružaju informacije o stajalištima žena i uticaju programa i politika na žene u BiH.

Agenda Ženskog savjetodavnog odbora osvrće se na implikacije trenutne političke i pravne situacije u BiH u brojnim oblastima, a u kontekstu rodne ravnopravnosti i ženskih prava. Sadrži detaljne uvide u trenutne probleme u oblastima mira, sigurnosti i tranzicijske pravde, ženskog pristupa pravdi, rada i zapošljavanja, te zdravstvene i socijalne zaštite. Istovremeno, u njoj su

naglašene važne inicijative i platforme za promjenu, čime se ukazuje na potrebnu podršku za dalji rad na specifičnim pitanjima i za cjelokupnu sistemsku promjenu. Sadrži također i niz preporuka da se ohrabri neophodno zagovaranje. Autorice su: Lejla Gačanica, Nada Golubović, Diana Šehić i Radmila Žigić (održivi mir, ustav za sve), Duška Andrić-Ružičić i Adrijana Hanušić Bećirović (pristup pravdi), Mersiha Beširović (pravo na rad), Indira Bajramović, Vera Bošković and Selma Hadžihalilović (zdravstvena i socijalna zaštita).

2. Održivi mir: ustav za sve

A. BiH ustav za sve

Dvadeset i četiri godine nakon rata, i dalje je prisutan institucionalni okvir koji je uspostavljen da okonča sukobe, a njime je uvedeno upravljanje koje onemogućava tranzicijsku pravdu i reforme neophodne za postizanje trajnog mira, ravnopravnosti i demokratije. Nacionalni politički “lideri” konstantno sprečavaju pokušaje da se promijeni normativni i institucionalni okvir i prevaziđe pitanje “konstitutivnih naroda”, odnosno izvor sukoba. Da bi se izašlo iz ovog diskursa, potrebno je izgraditi odnose sa širokim spektrom potencijalnih biračkih tijela, kao i između njih, u skladu sa različitostima bh. društva gdje ženske grupe čine jednu esencijalnu snagu.

Ustav, utemeljen na podjeli između “konstitutivnih naroda”, nameće građankama i građanima BiH sukob između individualnih i kolektivnih prava. Evropski sud za ljudska prava (ECtHR) donio je niz odluka kojima je potvrđena ustavna diskriminacija u BiH.¹ Evropska komisija stalno naglašava potrebu za ustavnim promjenama, dok se političke rasprave i dalje svode na pitanje etničke diskriminacije i državne strukture. Posljedica toga je da se brojni drugi problemi koji su povezani sa građanskim zahtjevima djelotvorno marginaliziraju u političkom diskursu, čime se ograničava odnos građanki i građana sa njihovim Ustavom i državom na uski raspon pitanja.

Neophodnim izmjenama Ustava ne bi se narušio Opći okvirni sporazum za mir, niti bi uključivanje građanskih zahtjeva ugrozilo mir. Dijalozi o ustavnim promjenama moraju se odvijati unutar transparentnih institucionalnih okvira uz učešće šireg raspona aktera od onih trenutno angažiranih, te se moraju odmaći od pitanja entiteta i konstitutivnih naroda, koja i dalje okupiraju političke diskurse. Reforma je potrebna da se donese ustav koji ispunjava svoju propisanu ulogu u demokratskoj državi, a predložene izmjene trebaju ići u smjeru jačanja i građanske i rodne dimenzije.

Potreba da se Ustav orodni zasniva se na utemeljenim preporukama koje su izvučene iz tri ključna izvora – međunarodnih tijela za ljudska prava, državnih agencija i organizacija civilnog društva (OCD). Konkretno, radi se o međunarodnim obavezama države po pitanju ljudskih prava, kao što

¹ Vidjeti, Sejdić-Finci protiv BiH, Pilav protiv BiH, Šlaku protiv BiH, Baralija protiv BiH i Zornić protiv BiH. Trenutno se pred Sudom vodi predmet Pudarić protiv BiH zbog diskriminacije u izbornom procesu koja proizlazi iz Ustava.

je CEDAW,² prijedlozima Agencije za ravnopravnost spolova na državnom nivou³ i prijedlozima inicijative Građanke za ustavne promjene, sa posebnim naglaskom na uključivanje rodni aspekata. Ova inicijativa je koalicija 35 organizacija civilnog društva i aktivistkinja koje rade na pitanjima roda, mira i ljudskih prava. Njihovi predloženi amandmani na Ustav BiH iz rodne perspektive uključuju uvođenje afirmativnih mjera, kao i proširenje postojećeg kataloga prava odredbama vezanim za jedinstvenu zdravstvenu, socijalnu i porodičnu zaštitu i sudsku i pravnu zaštitu. Također se predlaže primjena direktne demokratije na proces ustavne reforme.⁴

U isto vrijeme, važno je napomenuti da, pored državnog i entitetskih ustava, postoji još deset kantonalnih ustava u Federaciji i Statut Brčko distrikta – svi bi se trebali mijenjati da bi mogli djelotvorno garantirati rodnu ravnopravnost. Do sada je pristup vlasti prema rodnoj ravnopravnosti u kontekstu ustavnim promjena u potpunosti odražavao tretman koji rodna ravnopravnost kao marginalizirano pitanje generalno dobiva u političkom diskursu, kao i dublji, sistemski nedostatak inkluzivnih procesa zbog kojeg se ne inkorporiraju potrebe i zahtjevi velikog dijela građanstva, ne samo muškaraca. Prepoznajući važnost ovih pitanja, Odbor za rodnu ravnopravnost Evropskog parlamenta usvojio je 2019. godine Rezoluciju o pravima žena na Zapadnom Balkanu.⁵

B. Žene u političkom i javnom životu

Žene su još uvijek nedovoljno zastupljene u politici i javnom životu i suočavaju se sa diskriminacijom i nasiljem, što ograničava njihovu spremnost da se angažiraju, njihov kapacitet i djelotvornost. Barijere djelotvornom angažmanu žena zauzvrat inhibiraju kapacitet i efikasnost javnih institucija a tijela koja donose odluke nisu u potpunosti reprezentativna. Nadalje, diskriminacijom žena u političkom odlučivanju učinkovito se isključuje njihovo učešće i znanje u reformskim procesima. Ženski glasovi se trebaju čuti na teme koje se protežu od evropskih integracija, mira, ekonomije, do zdravstvene i socijalne zaštite, kao ključni element demokratije i razvoja. Ipak, nepostojanje istinske političke volje nastavlja biti prepreka ravnopravnoj zastupljenosti žena.

Podaci o političkoj zastupljenosti žena su jasni. Usprkos obaveznoj kvoti od 40%, propisanoj Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH i izbornim zakonima, žene još uvijek nisu dosegle 30% ni u jednom predstavničkom tijelu na državnom ili entitetskom nivou. Došlo je do neznatnog povećanja broja žena u skupštinskim tijelima, u poređenju sa izborima 2014. godine, zbog

² U posljednjim Zaključnim razmatranjima za Bosnu i Hercegovinu, CEDAW komitet je preporučio da se u Ustav ugradio odredba o ravnopravnosti muškaraca i žena, kao i zabrana direktne i indirektno diskriminacije žena u privatnom i javnom životu. CEDAW, Zaključna razmatranja o kombiniranom četvrtom i petom periodičnom izvještaju za Bosnu i Hercegovinu, CEDAW/C/BIH/CO/4-5, 2013, stav 14.

³ Agencija za ravnopravnost spolova je izradila prijedloge amandmana na ustav na državnom nivou i ustave entiteta preporučujući, *inter alia*, odredbe kojima će se predvidjeti afirmativne mjere, reproduktivno zdravlje i prava i garancije rodne ravnopravnosti.

⁴ Vidjeti, <https://gradjankezaustavnepromjene.wordpress.com/platformu-zenskih-prioriteta/>

⁵ Vidjeti, Građanke za ustavne promjene, *Usvojena Rezolucija o ženama na Zapadnom Balkanu sadrži preporuku izmjene ustava BiH iz rodne perspektive*, dostupno na: <https://gradjankezaustavnepromjene.wordpress.com/2019/02/04/usvojena-rezolucija-o-zenama-na-zapadnom-balkanu-sadrzi-preporuku-izmjene-ustava-bih-iz-rodne-perspektive/>

njihovog uključivanja kroz kompenzacijske liste.⁶ Pozitivno je da u četiri od deset kantonalnih skupština ima 40 ili više posto žena.⁷ Istovremeno, žene u prosjeku zauzimaju samo 17% ministarskih pozicija na svim nivoima vlasti. Značajno je da žene imaju veoma nizak stepen učešća u procesu EU integracija. Žene čine samo 6,23% Kolegija za integraciju u EU.

Drugim riječima, kada je u pitanju izborni proces, ravnopravnost spolova počinje i završava sa kandidatskim listama, što je dokaz nepostojanja stvarne namjere da se ženama osigura pristup političkom učešću. Vođstvo političkih stranaka snosi odgovornost za trenutno stanje stvari, uz nedostatak transparentnog donošenja odluka generalno, a posebno u odnosu na pozicije žena na izbornim i kompenzacijskim listama. Također je manjak podrške za žene među njihovim kolegama nešto što utiče na odsustvo žena na zakonodavnim i izvršnim pozicijama.

Organizacije civilnog društva značajno su doprinijele podršci i osnaživanju političarki. Potreban je dodatni rad sa političkim strankama u kontekstu uključivanja žena u odlučivanje unutar stranaka, kao i u zakonodavnu i izvršnu vlast. Iako su organizacije civilnog društva i ženske organizacije provodile obrazovne programe i programe jačanja kapaciteta, te zagovarale veće učešće žena, i dalje je potrebno raditi na povećanju angažmana i pritisku međunarodne zajednice u kontekstu reformi.

Jedna korisna inicijativa je Programaska platforma prioriteta saradnje žena iz zakonodavne i izvršne vlasti, gdje se odvija zajedničko djelovanje žena i muškaraca iz izvršnih i zakonodavnih tijela iz oba entiteta, Brčko distrikta, Parlamentarne skupštine BiH i organizacija civilnog društva. U okviru Platforme, uspješno su dogovoreni minimumi zajedničkog djelovanja u dva izborna ciklusa, bez obzira na stranačku pripadnost. Platforma predstavlja siguran prostor za političarke da promišljaju politička pitanja i aktivnosti.

C. Održivi mir: tranzicijska pravda i agenda Žene, mir, sigurnost

U Bosni i Hercegovini ljudi često više žive u prošlosti nego u budućnosti. Zemlja je puna spomenika i podsjetnika na rat. Dejtonski mirovni sporazum je zaustavio rat, ali je ostavio BiH u zamrznutom miru, miru koji se topi i ključa pred svake izbore. Ovakva situacija će trajati sve dok je konceptualizacija države ograničena na samo tri etničke izborne grupe i ne obuhvata puno građanstvo, te je time podložna manipulaciji malog broja pripadnika muških političkih elita.

Ostaju otvorena pitanja da li se trajni mir može postići bez promjene Ustava BiH i uspostave rodno pravednog društvenog poretka. Postoji potreba da se u okviru procesa tranzicijske pravde pomakne sa prve faze utvrđivanja činjenica i odgovornosti za zločine, restitucije i povrataka, na pružanje reparacija različitim kategorijama osoba, memorijalizaciju događaja iz rata i pokretanje institucionalne reforme. Ipak, važno je napomenuti da se djelovanjem na pružanju pomoći i oporavku tokom prve faze nije ženama i djevojčicama osigurao pristup socijalnim i ekonomskim pravima, te da se nije djelotvorno omogućilo njihovo učešće u političkim procesima. Još uvijek nije doneseno zakonodavstvo kojim bi se osigurala rodno ravnopravna ekonomska zaštita,

⁶ Kompenzacijske liste su uspostavljene kao dio izborne strukture za skupštinu na državnom nivou i u Federaciji, a uloga im je da kompenziraju razasute glasove do kojih dođe zbog postojanja izbornog tijela, tako da mandate ne mogu preuzimati nezavisni kandidati već dođe do njihovog distribuiranja među političkim strankama i koalicijama.

⁷ To su Zeničko-dobojski kanton, Srednjobosanski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton i Kanton Sarajevo.

kompensacija, socijalna zaštita i radna prava. Bez ovih temeljnih sredstava za život, žene se ne mogu u potpunosti angažirati u politici ili zagovaranju.

U kontekstu sljedećih koraka, tri inicijative su ključne za postavljanje strukturnih temelja mira. To su:

- vraćanje procesa tranzicijske pravde na agendu javnih politika
- jačanje dugoročnog “oporavka”, odnosno razvoj okvira i inicijativa koje se bave strateškim ciljevima rodne ravnopravnosti i održivog mira povezanih sa ŽMS, i
- lokaliziranje državnog Akcionog plana za provedbu UNSCR 1325.⁸

Od 2012, procesi tranzicijske pravde su zaustavljeni jer ne postoji političko odobrenje neophodno za usvajanje predložene Strategije tranzicijske pravde.⁹ Usvajanje strategije nije u trenutnom planu rada Ministarstva pravde BiH. Vraćanje procesa tranzicijske pravde na agendu javnih politika treba, između ostalog, pratiti i usvajanje ažurirane verzije predložene Strategije tranzicijske pravde, planova za saniranje ratnih trauma preživjelih i jedinstvenih nastavnih planova i programa za historiju u svrhu prevencije.

Značajno je da je trenutni nacrt Strategije tranzicijske pravde rodno neutralan i pokazuje da su u vrijeme izrade strategije bile uključene organizacije civilnog društva koje u svom radu nemaju rodnu perspektivu. Od tada je povećan stepen učešća OCD-a, a osnovane su Građanke za ustavne promjene i inicijativa Mir sa ženskim licem, koja je kreirala Platformu ženskih prioriteta u politikama tranzicijske pravde (Platforma ženskih prioriteta).

Žene u BiH su sada pripremljenije da se uključe u kritičke rasprave o sadržaju tranzicijske pravde, a posebno njenim rodno neutralnim, neoliberalnim karakteristikama koje zanemaruju kršenja socio-ekonomskih prava tokom rata i njihov različit uticaj na žene. U daljem radu na agendi ŽMS u BiH, fokus treba biti na osiguravanju ženskih socijalnih i ekonomskih prava uvođenjem rodnog budžetiranja u (postkonfliktno) finansiranje te transformiranju reparacija i procesa tranzicijske pravde da obuhvate ne samo preživjele seksualnog nasilja već i kršenja socio-ekonomskih prava da bi se žene ekonomski osnažile. Platformom ženskih prioriteta se predlaže: da žene “sjednu i razgovaraju” na svim linijama podjela, da koncept tranzicijske pravde mora da uključuje pitanja socijalne i ekonomske pravde, da se dokumentiraju stradanja žena i da žene moraju da budu ravnopravne akterke kreiranja javnih politika u oblasti tranzicijske pravde. Nedostatak svrsishodnog doprinosa žena u osmišljavanju tranzicijske pravde i ekonomske reforme znači da vitalni oblici pomoći i strukturalne investicije neće odražavati njihove potrebe.

Dvadeset i četiri godine nakon rata, i dalje ne postoji koncenzus o prirodi sukoba. Političke stranke koriste oprečne karakterizacije rata da “podgriju” situaciju, čime koče napredak u tranzicijskoj pravdi. Dok neuspjeh u formiranju Vijeća ministara skoro godinu dana nakon općih izbora održanih u oktobru 2018. godine ne ohrabruje po pitanju izgleda za promjene, bez učešća žena -

⁸ Do sada je Bosna i Hercegovina usvojila tri državna akciona plana (NAP-a) za provedbu UNSCR 1325, 2010, 2014. i 2018. godine, a ovaj posljednji se provodi u periodu 2018-2022.

⁹ Što nije isto što i Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, koja se odnosi na postupke krivičnog pravosuđa.

polovine stanovništva – ne može biti trajnog mira, smislene ustavne reforme ni učinkovitih EU integracija.

PREPORUKE:

POLITIČKO UČEŠĆE ŽENA

- *Izmijeniti Zakon o ravnopravnosti spolova i Izborni zakon da se nametnu sankcije političkim strankama koje ne ispunjavaju propisanu kvotu za žene izabrane sa stranačkih lista, poput povlačenja javnog finansiranja u slučaju neusklađenosti sa propisom*
- *Izmijeniti Zakon o Vijeću ministara, Zakon o Vladi FBiH, Zakon o Vladi Republike Srpske, kao i kantonalne zakone da se predvidi formiranje vlasti sa minimalno 40% ministrice.*
- *Pokrenuti uspostavu žalbenog mehanizma u državnom i entitetskim parlamentima s ciljem rješavanja problema uznemiravanja, diskriminacije i nasilja nad političarkama, pružanja podrške i usluga žaliteljicama i prikupljanja podataka o ovim pojavama¹⁰*
- *Pobrinuti se da političarke koje su žrtve/preživjele uznemiravanja, diskriminacije i nasilja budu prepoznate kao kategorija za besplatnu pravnu pomoć*

JAČANJE ANGAŽMANA ŽENSKIH ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA

- *EUD/EUSR trebaju nastaviti jačati dijalog za ŽOC, posebno u odnosu na proces pristupanja, i osigurati njihovo učešće u formalnim procesima EU integracija*
- *Procesi ustavnih reformi trebaju biti transparentni i osigurati uključivanje ŽOC i srodnih platformi*
- *Uključiti ženske OCD i braniteljice ženskih ljudskih prava u konsultacije o ažuriranju Strategije tranzicijske prave*
- *Jačati inicijative OCD-a da se uključi rodna perspektiva u dokumentiranje iskustava žena i njihovih prioriteta tokom i nakon oružanog sukoba*
- *Osigurati da je ŽOC svrsishodno uključen te da može uticati na sve konsultacije sa MFI o kreditima i razvojnim grantovima*

PODRŠKA ZA AGENDU ŽMS

- *Vratiti tranzicijsku pravdu na agendu javnih politika i u diskurs o javnim politikama aktiviranjem nacrt zakona o pravima žrtava torture i civilnim žrtvama rata, kao i nacrt Strategije tranzicijske pravde*
- *Razvijati ciljne programe za lokaliziranje provedbe državnog Akcionog plana za provedbu UNSCR 1325, povećavajući odgovornost lokalnih vlasti*
- *Poticanje uključivanja socijalne infrastrukture u buduće državne Akcione planove za provedbu UNSCR 1325*
- *Poticati zakonsko priznavanje neplaćene brige i rada u domaćinstvu i potrebe da se smanji i redistribuiraju taj rad u tranzicijskim periodima, ali i van njih, da bi se smanjilo opterećenje na žene i zajednice pogođene sukobom.*

¹⁰ Brojne države, uključujući Španiju, uspostavile su unutrašnje žalbene mehanizme za političarke, sutkinje i druge državne službenice.

3. Pristup pravdi

Složeni i neusklađeni pravni okvir i slaba koordinacija među institucijama u BiH predstavljaju barijeru za učinkovitu zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja (RZN) i diskriminacije. Konkretno, sprečavaju provedbu strateških instrumenata na državnom nivou, kao što je Okvirna strategija za provedbu Istanbulske konvencije u BiH za period 2015-2018, i međunarodnih obaveza, odnosno Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) i Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Usprkos relativno kompletnom zakonodavnom i institucionalnom okviru na državnom i entitetskom nivou, postignut je mali napredak u osiguravanju systemske, rodno osjetljive pomoći i zaštite za žrtve/preživjele RZN.

U ovom dijelu će biti predstavljen niz problema sa kojima se žene suočavaju u kontekstu pristupa pravdi, a posebna pažnja se posvećuje žrtvama/preživjelim rodno zasnovanog nasilja (RZN). Konkretno, bit će riječi o pristupu besplatnoj pravnoj pomoći, institucionalnim odgovorima na RZN, diskriminatornim odredbama u porodičnom pravu, barijerama u pristupu naknadi za nematerijalnu štetu i reparacijama za žrtve ratnih zločina.

A. Institucionalni odgovori na rodno zasnovano nasilje

Ono što predstavlja generalni problem je da trenutni zakonodavni okvir eksplicitno ne prepoznaje nasilje u porodici kao oblik nasilja nad ženama, kako to predviđa Istanbulska konvencija, već se uglavnom koriste rodno neutralni pojmovi. Propust da se ispravno definiše i postavi ovaj problem doveo je do negativne posljedice da oni akteri koji su zaduženi za provedbu zakona ne vide orodnjene dimenzije niti prepoznaju samu prirodu ovog krivičnog djela.

Žrtve se često suočavaju sa diskriminacijom i nedostatkom rodne osjetljivosti u kontaktima sa stručnim pružateljima usluga. Njihovi prvi kontakti, recimo sa policijom i centrima za socijalni rad, nisu rodno osjetljivi i manjka razumijevanje same prirode krivičnog djela, a dešava se i okrivljavanje žrtve i odbijanje da se pruži pomoć. Žrtve su znale čuti izjave poput: “ sigurno si nešto skrivila,” “ mora da si ga nečim izazvala,” “ rješavajte svoje probleme sami “ i “ pomiri se, gdje ćeš sama bez novca?” Odgovor nadležnih ide u pravcu pomirenja sa počiniteljem, čime se žrtva/preživjela izlaže dodatnom nasilju. Izuzeci se dešavaju kada se žrtva obrati sa vidnim znakovima povrede ili kada se za nju neko zauzme.¹¹ Pored kršenja međunarodnog i domaćeg prava, takvim stavovima se urušava povjerenje žena u institucije i vladavinu prava te se žene odvrćaju od prijavljivanja nasilja.

Iako je nasilje u porodici krivično djelo, u Federaciji se i dalje tretira kao narušavanje javnog reda i mira, što dovodi do sankcioniranja i žrtve i počinitelja.¹² Pored toga, ne izriču se zaštitne mjere

¹¹ Evropski sud za ljudska prava (ECtHR) je u više navrata odbijao zahtjeve za utvrđivanje minimalne granice fizičke povrede u kontekstu odgovora na nasilje u porodici. *Volodina protiv Rusije*, Prestavka br. 41261/17, 2019, stav 81.

¹² Ako se institucije prvog kontakta samo fokusiraju na ponovno uspostavljanje “reda i mira”, postoji opasnost da će žrtva u kratkom vremenskom periodu ponovno biti izložena krivičnim djelima. Vidjeti, Council of Europe, *Preventing and Combating Domestic Violence against Women: A learning resource for training law enforcement and justice officers*, 2016, str. 36.

u svim slučajevima u kojima su one potrebne i smatraju se “neprovodivim” kada počinitelj i žrtva žive u zajedničkom domaćinstvu. Ovakva praksa ukazuje na manjak razumijevanja prirode nasilja u porodici i zakona. Kako je Vijeće Evrope primjereno opisalo, koncept zaštitnih naloga zahtijeva “promjenu paradigme”:

umjesto da se od žrtve traži da pronađe mjesto gdje je sigurna od nasilja. Ovim se teret stavlja na počinitelja, kojem se naređuje da napusti mjesto boravka žrtve ili osobe pod rizikom te da je ne kontaktira.¹³

Pristup žrtve zaštiti, uslugama i obeštećenju zavisi od nivoa poznavanja zakona i senzibiliteta osobe i nadležnih lica sa kojima žrtva prvo stupa u kontakt u pravosudnom lancu. Konačno, prijetnje upućene kroz informacijske i komunikacijske tehnologije nisu prepoznate kao krivično djelo u BiH te se zbog toga ne sankcioniraju kao kršenje zaštitne mjere.

BiH još uvijek nije osnovala državno tijelo za koordinaciju i praćenje, koje se to zahtijeva Istanbulsom konvencijom. Članom 10 je predviđeno da države trebaju uspostaviti jedno ili više zvaničnih tijela koje će biti nadležne za koordinaciju, provedbu, praćenje i evaluacija politika za borbu protiv svih oblika nasilja pokrivenih Konvencijom. Kako navodi Agencija za ravnopravnost spolova, ključna prepreka za uspostavu državnog koordinacijskog tijela je činjenica da RS nije prepoznala Okvirnu strategiju za provedbu Istanbulske konvencije za period 2015-2018. koja je donesena na državnom nivou.

Treba napomenuti da su oba entiteta usvojila strategije za borbu protiv nasilja u porodici, ali se nijedna ne bavi drugim oblicima nasilja nad ženama, kako to zahtijeva Istanbulska konvencija.¹⁴ Nadalje, silovanje nije definirano u kontekstu pristanka kao jedinog elementa krivičnog djela ni u entitetskim ni u krivičnom zakonu Brčko distrikta, te se u svakom i dalje predviđaju elementi prijetnje i upotrebe sile. Koordinacijski protokoli se također razlikuju u različitim nadležnostima, a relevantni zakoni i strategije ne razdvajaju opće i specijalizirane usluge za žrtve. Brojne obaveze države, uključujući pružanje besplatne pravne pomoći i sigurne kuće, preuzele su ženske organizacije.

Na ovaj način, BiH ne ispunjava niz obaveza koje ima prema Istanbulskoj konvenciji, niti šire obaveze dužne pažnje razrađene u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava koja se odnosi na nasilje u porodici.

B. Besplatna pravna pomoć

Pristup pravdi zahtijeva informiranje o relevantnim zakonima, procedurama i opcijama na jeziku koji je razumljiv svima. Brojni međunarodni instrumenti predviđaju pravo na informacije žrtava krivičnih djela, što uključuje i RZN. U BiH se žene često informiraju o svojim pravima formalnim

¹³ Council of Europe, *Emergency Barring Orders in Situations of Domestic Violence: Article 52 of the Istanbul Convention*, 2017, str. 43.

¹⁴ Vidjeti članove 37-39 Istanbulske konvencije koji se odnose na prisilni brak, genitalno sakaćenje žena i prisilni abortus i sterilizaciju.

pravnim jezikom čime se odvrćaju od podnošenja prijave. A za one koje podnesu prijave, manjak razumijevanja procesa onemogućava da učinkovito prate procedure i učestvuju u njima.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći BiH usvojen je 2016. godine, ali se odnosi samo na postupke na državnom nivou te se njime ne osigurava usklađivanje zakona o pravnoj pomoći u cijeloj državi. Predviđa pružanje besplatne pravne pomoći žrtvama koje ispunjavaju propisane uslove, a odnose se na osobe loše materijalne situacije (imovinski cenzus). Obuhvata i druge kategorije, uključujući, između ostalih, žrtve/preživjele nasilja u porodici, rodno zasnovanog nasilja i trgovine ljudima. Republika Srpska također ima Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, a u Federaciji postoje pojedinačni zakoni u devet od deset kantona.¹⁵ Brojne OCD, uz podršku međunarodnih donatora, nude besplatnu pravnu pomoć.

Nepostojanje sistematskog pružanja pravne pomoći u BiH posebno pogađa ugrožene grupe, koje uključuju žene, a posebno žrtve/preživjele RZN. Važno je napomenuti da u nekim kantonima i u RS žrtve/preživjele RZN nisu prepoznate kao kategorija koja ima pravo na besplatnu pravnu pomoć. Pored toga, pristup kantonalnim i regionalnim centrima u Federaciji i RS, gdje su najčešće smještene kancelarije za pravnu pomoć, ograničen je ili nedostupan ženama iz ruralnih ili udaljenih područja, čime se pojačavaju druge rodno specifične barijere, kao što su manjak svijesti, rodni stereotipi i tabui.

C. Diskriminatorne odredbe i praksa u porodičnom pravu

Postupak posredovanja obavezan je u slučaju razvoda braka bračnih partnera koji imaju djecu. Paradoks je da se usluge posredovanja pružaju besplatno u većim urbanim centrima u Federaciji, npr. u Sarajevu, dok se naplaćuju u manjim i manje razvijenim mjestima. U RS-u je posredovanje besplatno samo za nezaposlene osobe. Tamo gdje se posredovanje naplaćuje, žrtve često ostaju u nasilnim vezama zbog nemogućnosti plaćanja.

U kontekstu posredovanja u slučajevima razvoda braka i nasilja u porodici, Opća preporuka br. 33 CEDAW-a navodi da, iako neformalni procesi rješavanja sporova:

... mogu pružiti veću fleksibilnost te smanjiti troškove i odgađanja za žene koje traže pravdu, mogu također dovesti do dodatnih kršenja njihovih prava i nekažnjivosti počinitelja zbog činjenice da se često temelje na patrijarhalnim vrijednostima, čime negativno utiču na pristup žena sudskim odlukama i pravnim lijekovima.¹⁶

CEDAW od država zahtijeva da pruže garancije da primjena posredovanja “neće dovesti do dodatnih kršenja prava [žrtve/preživjele],” te da “osiguraju da se predmeti nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, ni pod kojim okolnostima ne upućuju na alternativne procedure rješavanja sporova”.¹⁷ Ovdje je važno napomenuti da se rizici po žrtve/preživjele značajno povećavaju tokom postupaka separacije i razvoda braka.

¹⁵ Srednjobosanski kanton još nije donio propis o pružanju besplatne pravne pomoći.

¹⁶ CEDAW, Opća preporuka br. 33 o pristupu žena pravdi, CEDAW/C/GC/33, 2015, stav 57.

¹⁷ CEDAW, Opća preporuka br. 33 o pristupu žena pravdi, CEDAW/C/GC/33, 2015, stav 58.

Nakon razvoda braka, brojni očevi neredovno izvršavaju ili nikako ne izvršavaju obavezu izdržavanja djece određenu presudom. Pokretanje izvršnog postupka zahtijeva da osoba koja ga pokreće navede ličnu adresu ili adresu poslodavca dužnika, a to je često nepoznat podatak. Također se zahtijeva da se navede i sredstvo izvršenja: pokretna ili nepokretna imovina, plata ili penzija. Očevi-dužnici manipuliraju sistemom, koristeći npr. dogovor sa poslodavcem da se prijave na minimalnu platu, rad na crno, prijenos prava vlasništva na druge osobe, odlazak u inostranstvo, kao neke od taktika. Razvedene majke tako nemaju načina da postignu izvršenje sudske odluke. U nekim slučajevima, roditelj-dužnik završi u zatvoru što dodatno onemogućava plaćanje.

Nadalje, u odluci o obavezi izdržavanja djeteta, sudovi se često vode materijalnom situacijom roditelja a ne stvarnim potrebama djeteta. Često sudovi nezaposlenost oca cijene kao olakšavajuću okolnost za odluku o iznosu koji je niži od predviđenog minimuma, čak i kada je majka također nezaposlena a pravo i praktično je u obavezi da se brine o djetetu.

Iako neplaćanje izdržavanja djeteta predstavlja krivično djelo, žene nisu uvijek upoznate s tim. Pored toga, opada broj presuda za neplaćanje izdržavanja, dijelom zbog tužilačkog insistiranja na dokazivanju umišljaja. Na ovaj način se šalje jasna poruka da je izbjegavanje obaveze izdržavanja djeteta opravdano za očeve lošeg imovnog stanja. Ostvarivanje priznanja i izvršenja presuda bh. sudova u drugim državama je dugotrajan proces koji može godinama trajati, a zahtijeva i skupe zvanične prevode dokumentacije.

Ukratko, odredbe i praksa porodičnog prava nameću ženama nesrazmjeran teret te kompromitiraju, ako ne i krše, njihova prava i prava njihove djece. Obaveznim posredovanjem žrtve/preživjele nasilja u porodici se izlažu dodatnom nasilju, što je suprotno međunarodnim standardima. Pravna praksa izvršenja odluka o izdržavanju djeteta dodatno ugrožava prava i potrebe majki i maloljetne djece. Propust sistema da izvrši prinudnu naplatu izdržavanja, u većini slučajeva od oca, i preveliki teret koji se stavlja na potraživače (majke), omogućava i pogoršava temeljno ekonomsko nasilje koje otac čini. Pored toga, nije predviđena nijedna odredba o alimentacionom fondu ili socijalnoj zaštiti da bi se ispunile potrebe maloljetnika koji imaju pravo na izdržavanje prema pravosnažnoj presudi.

D. Pristup naknadi za nematerijalnu štetu u krivičnom postupku

Iako Zakon o krivičnom postupku predviđa tu mogućnost, u praksi sudije imovinskopravne zahtjeve podnesene u krivičnom postupku često upućuju na odvojen parnični postupak. Pokretanje naknadnog parničnog postupka za nematerijalnu štetu od žrtava zahtijeva da prođu kroz još jedno suđenje koje se odnosi na iste činjenice, što često uzrokuje dodatnu traumatizaciju. Građanski postupak podrazumijeva angažiranje advokata i plaćanje visokih sudskih troškova, a ne pruža zaštitu identiteta žrtve. Pored toga, restriktivne zastare su uvedene u oba entiteta, čime se osporavaju takvi zahtjevi i, posljedično, onemogućuje obeštećenje za krivično djelo.

Do ovakve situacije dolazi jer tužitelji često izbjegavaju svoje obaveze predviđene krivičnim postupkom da olakšaju proces imovinskopavnog zahtjeva prikupljanjem potrebnih dokaza i ukazivanjem na imovinskopravne zahtjeve. Kada nema dovoljno dokaza, sudovi često upućuju žrtve da imovinskopravni zahtjev podnesu građanskom sudu. Iako je zasnovano na dugotrajnoj praksi, ovo se dešava gotovo pro forma bez pozivanja na stvarne dokaze koji upućuju na štetu.

Pozitivno je da se ova praksa polako mijenja. Centar ženskih prava je pokrenuo postupak 2019. godine u kojem je žrtvi trgovine ljudima dosuđena naknada za nematerijalnu štetu u okviru krivičnog postupka. Također je odšteta dosuđena u nizu predmeta ratnih zločina vođenih pred Sudom BiH. Ipak, ovakva praksa je daleko od systemske i treba razmotriti izradu protokola kojim bi se vodile sve relevantne strane u ovom smislu.

E. Reparacije za žrtve ratnih zločina

Kako je preporučeno u Finalnom izvještaju inicijative Uključimo žene u procese promjena iz 2018. godine, postoji nesporna potreba da se usvoji novi zakon o žrtvama torture na državnom nivou kroz koji bi se za sve civilne žrtve rata osigurala jednaka prava. Kako je spomenuto, u parničnim postupcima se i dalje odbijaju tužbe za naknadu štete zbog primjene zastare, a žrtve ratnih zločina ostaju bez obeštećenja, žrtve seksualnog nasilja se ponovno traumatiziraju tokom drugog suđenja te za njega plaćaju dodatni trošak – sve ovo predstavlja nesrazmjerno veliki teret za mnoge žene.

Međutim, kako zakon o žrtvama torture nije usvojen niti je upućen u parlamentarnu proceduru, potrebno je u međuvremenu razmotriti druge opcije. Konkretno, država treba ponuditi mehanizam supsidijarne isplate u slučajevima kada počinitelji ne izvrše isplatu. Stoga se preporučuje osnivanje državnog fonda za reparacije. Nadalje, žrtve bi trebale biti izuzete iz plaćanja sudskih troškova te bi im trebala biti omogućena psihosocijalna pomoć i zdravstvena zaštita, kao i bolji pristup radnim mjestima. Međutim, do danas nije uspostavljen fond za reparacije niti je uveden mehanizam supsidijarne isplate koju vrši država ili entitet onim žrtvama kojima je dosuđena naknada štete u okviru krivičnih postupaka, a u kojima je izostala naplata tog iznosa.

Pohvalno je što je 2018. godine stupio na snagu Zakon o žrtvama ratne torture Republike Srpske, čime je konačno otvoren put pristupa pravdi za žrtve seksualnog nasilja u ratu. Međutim, i dalje postoji problem koji se odnosi na zakonom propisano dokazivanje da je osoba bila žrtva seksualnog nasilja. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći RS također treba izmijeniti da bi se omogućila besplatna pravna pomoć žrtvama u imovinskopравnim zahtjevima. Na državnom nivou je Ministarstvo pravde BiH primjenjivalo Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći BiH za imovinskopравne zahtjeve u krivičnom postupku. Međutim, zbog visoke fluktuacije radne snage i propusta da se osnuje ured za besplatnu pravnu pomoć pri ovom Ministarstvu, kako je to predviđeno, postoje kontinuirane prepreke u de facto pristupu ovom pravu, što ima nesrazmjerne posljedice po ugrožene kategorije stanovništva, kao što su žene žrtve ratnih zločina.

Kako je već navedeno, važan je napredak da se u predmetima ratnog seksualnog nasilja na državnom nivou uspostavlja praksa dosuđivanja imovinskopравnih zahtjeva u okviru krivičnih postupaka. Trinaest od ukupno petnaest takvih predmeta vođeno je pred Sudom BiH; jedan pred Okružnim sudom u Doboju i jedan pred Kantonalnim sudom u Novom Travniku. Istovremeno, potreban je veći angažman tužitelja na ustanovljavanju imovnog stanja osumnjičenih u fazi istrage.

Konačno, važno je naglasiti veoma značajnu ulogu međunarodne zajednice u smislu pritiska koji bi ona mogla izvršiti da se pokrenu razgovori o rješavanju barijera u pristupu pravdi za žrtve ratnih i drugih oblika RZN. U velikoj je mjeri pritisak međunarodne zajednice zaslužen za pažnju koja se usmjerila na rod i pristup žena tranzicijskoj pravdi. Stalna pažnja međunarodne zajednice drži ta pitanja, koja bi inače bila maknuta sa liste prioriteta, na političkoj agendi u državi. Međunarodni

donatori bi također mogli izdvajati više sredstava za pružanje besplatne pravne pomoći ženama u ovoj kategoriji.

PREPORUKE:

BORBA PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA

- *Uspostaviti specijalizirane mreže koordinacije i upućivanja za usluge za žrtve RZN u skladu sa Paketom esencijalnih usluga UN-a za žene i djevojčice podvrgnute nasilju¹⁸*
- *Podržati izradu specijaliziranih protokola za provedbu standarda najbolje prakse među uključenim akterima, uključujući i za posebno ugrožene kategorije žrtava (migrantice, žene sa invaliditetom, starije žene, itd.)*
- *Uspostaviti državno tijelo za koordinaciju, provedbu i praćenje zakona i politika koji se odnose na borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama, kako je to predviđeno članom 10 Istanbulske konvencije, a koje uključuje i organe vlasti i OCD, kako se zahtijeva članom 9*
- *Donijeti zakonodavstvo kojim se predviđa naplata sredstava od počinitelja i usmjeravanje tih sredstava u organizacije koje pružaju podršku žrtvama¹⁹*
- *Izmijeniti državni i entitetske krivične zakone tako da kriminaliziraju prijetnje upućene kroz IKT kao kršenje zaštitnih mjera*
- *Izmijeniti sve krivične zakone tako da se silovanje definira u kontekstu samo jednog elementa: pristanka, u skladu sa Istanbulskom konvencijom*
- *Izmijeniti krivične zakone tako da se uvede zasebno krivično djelo femicida, odnosno rodno zasnovanog ubistva, te osigura prikupljanje podataka o odnosu između žrtve i počinitelja u svim djelima ubistva, u svrhe izvještavanja prema Specijalnoj izvjestiteljici za nasilje nad ženama i djevojčicama*
- *Povećati broj obaveznih edukacija za policijske službenike i zaposlene u centrima za socijalni rad koji rade sa žrtvama nasilja u porodici*
- *Podržati primjenu ugovora sa društvenim učinkom (social impact bond) da se pomogne pri mogućnostima za život za žrtve/preživjele rodno zasnovanog nasilja, uključujući i žrtve/preživjele pogođene sukobom²⁰*
- *Podržati izmjene radnog zakonodavstva na svim nivoima da se omogući dopust za žrtve/preživjele rodno zasnovanog nasilja, s ciljem da se potakne njihova sposobnost zadržavanja zaposlenja²¹*

BESPLATNA PRAVNA POMOĆ

- *OCD, uključujući i ženske organizacije, koje pružaju besplatnu pravnu pomoć trebaju dobivati finansiranje iz državnog i entitetskih budžeta jer obavljaju posao koji je obaveza države prema međunarodnom pravu*

¹⁸ Dostupno na: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence>.

¹⁹ Slijedeći model finskog Zakona o doplati za žrtve iz 2016. godine.

²⁰ Austrija je nedavno razradila trogodišnji projekat reintegracije žena pogođenih nasiljem u tržište rada primjenom prvog ugovora sa društvenim učinkom u državi.

²¹ Italija je nedavno uvela tromjesečni dopust za žrtve/preživjele rodno zasnovanog nasilja sa ciljem da im se pruži podrška u oporavku i povratku na posao.

- *Izmijeniti entitetske i kantonalne zakona o besplatnoj pravnoj pomoći da se osigura da se žrtve rodno zasnovanog nasilja prepoznaju kao korisnička kategorija u krivičnim i svim srodnim građanskim stvarima (povjeravanje djece, razvod braka, odšteta, itd.)*

DISKRIMINATORNE ODREDBE U PORODIČNOM PRAVU

- *Potrebno je izmijeniti kantonalne i entitetske zakone o socijalnoj zaštiti²² da se ukine zahtjev posredovanja u svim slučajevima razvoda braka, odnosno da se eksplicitno iz tog zahtjeva izuzmu žrtve rodno zasnovanog nasilja*
- *Potrebno je izmijeniti entitetske porodične zakone²³ da se ukine plaćanje usluga posredovanja u postupku razvoda braka*
- *Osnovati alimentacioni fond kojim će rukovoditi službe socijalne zaštite ili Ministarstvo pravde te kojim će se garantirati sredstva za samohrane roditelje koji ne primaju naknadu za izdržavanje djeteta²⁴*

NAKNADA ŠTETE ZA ŽRTVE RATNIH ZLOČINA

- *Potrebno je izmijeniti zakone o krivičnim postupcima i statute o ratnim zločinima da bi se žrtve ratnih zločina oslobodile plaćanja sudskih troškova u građanskim postupcima*
- *Podržati usvajanje protokola i propisa da se osigura de facto mogućnost naplate odštete u krivičnim postupcima, u skladu sa EU direktivom o žrtvama²⁵*
- *Usvojiti cjelodržavni mehanizma kojim će se osigurati pristup reparacijama za žrtve ratnih zločina, pristup psihosocijalnim i zdravstvenim uslugama, kao i pomoć pri pronalasku posla*
- *Uspostaviti državni fond za reparacije da se osigura naknada štete, pristup zdravstvenim i drugim uslugama i pomoć pri iznalaženju sredstava za život, u skladu sa nedavno usvojenim zakonima u RS i Hrvatskoj*
- *OCD-i, vladina tijela i međunarodne organizacije trebaju kontinuirano pratiti provedbu Zakona o zaštiti žrtava ratne torture RS*
- *Međunarodna zajednica treba inicirati jedan veći susret ili niz susreta na temu pristupa pravdi i reparacija za žrtve da bi se ženama pružila prilika da podijele svoja iskustva i time informiraju donatorske strategije*
- *Podržati platforme ŽOC da bi se komponente socijalne infrastrukture inkorporirale u državnu agendu ŽMS, a i artikulirale tvrdnje o kršenjima ekonomskih i socijalnih prava.*

²² Zakon o zdravstvenoj zaštiti RS - <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-socijalnoj-zastiti.html>; Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, sa izmjenama i dopunama – Federacija BiH - <http://fmrsp.gov.ba/?wpdmpro=zakon-o-osnovama-socijalne-zastite-zastite-civilnih-zrtava-rata-i-zasite-porodice-sa-djecom-sa-izmjenama-i-dopunama&wpdmdl=4414>;

²³ Zakon i izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Federacije BiH - https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/porodicni_zakon_Federacije_BiH.pdf;

Porodični zakon RS - https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/porodicni_zakon_Federacije_BiH.pdf

²⁴ Vidjeti, na primjer, Garantni fond za izdržavanje Latvije.

²⁵ Vidjeti, npr., članove 4(1)(e), 9(1)(a) i 16 Direktive 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012 o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, koja obuhvata pravo na informacije o naknadi za štetu i pravo na naknadu za štetu u kontekstu krivičnog postupka.

4. Pristup radu: generalno o izazovima

Postoji značajna rodna razlika kada je u pitanju učešće u radnoj snazi u BiH. Za radnike i radnice u dobi od 15-64, 47% muškaraca je aktivno, za razliku od žena kojih je 29%.²⁶ Razlika je čak 26% za osobe u dobi od 45-54, a 25% za one u dobi od 35-44. Usprkos većem postignuću u obrazovanju, žene se suočavaju sa nejednakim mogućnostima i preprekama u zapošljavanju, uključujući:

više poslova u domaćinstvu..., manje radnih prilika, manjak motivacije za žene da nastave školovanje, više poteškoća u pristupu i posjedovanju imovine, ograničena primjena zakonskih propisa, pored tradicionalnih društvenih vrijednosti u BiH. Žene iz ruralnih područja smatraju da je tržište rada posebno teško jer su njihovi nivoi obrazovanja niži od nivoa obrazovanja žena u urbanim sredinama, te poteškoću predstavljaju i ograničene usluge brige o djeci u ruralnim područjima.²⁷

Tradicionalna uvjerenja o ulogama žena u porodici također otežavaju njihov pristup zaposlenju. Mlađe žene se tokom intervjua obično susreću s pitanjima o njihovom bračnom statusu i planiranju djece. Nedostatak odgovarajućih ustanova za brigu o djeci i drugih usluga podrške generalno otežava održavanje karijere većini žena sa djecom.²⁸ Prepreke za ulazak na tržište rada su čak veće za siromašne žene. Među siromašnim i onima bez prethodnog radnog iskustva, nezaposleno je 43% žena u odnosu na 23% muškaraca. Slično tome, 36% žena iz najsiromašnijih 40% stanovništva koje nikada ranije nisu radile su nezaposlene, u poređenju s 19% muškaraca. Stoga je ženama slabijeg imovinskog stanja biti dio radne snage još teže nego imućnijim ženama. Štaviše, muškarci slabijeg imovinskog stanja imaju veće šanse od žena da dobiju posao.²⁹

Samozaposlene žene i samohrane majke suočavaju se s posebno teškom situacijom. Samozaposlene žene bi se zapravo morale zaposliti da bi ostvarile porodiljsku naknadu, dok su samohrane majke izuzetno ranjive, često nezaposlene i primaju malu ili nikakvu pomoć države.³⁰

Nepostojanje usklađenih zakonskih propisa predstavlja značajnu prepreku u provedbi radnog zakonodavstva i ostvarivanju radnih prava i prava iz radnog odnosa. Prema Ustavu BiH, rad i zapošljavanje spadaju u nadležnost entiteta i Brčko distrikta. U Federaciji, kantoni su također usvojili zakone koji reguliraju prava iz radnog odnosa. Ovaj složeni niz zakonodavnih propisa rezultira diskriminacijskom primjenom zakona, a jedan od najupečatljivijih primjera je sukobljeno zakonodavstvo koje regulira pravo na porodiljsku naknadu u svim kantonima u Federaciji. Na primjer, naknada se može razlikovati od 60%, 50%, ili 20% prosječne plate, do toga da nema nikakve porodiljske naknade, ovisno o kantonu. Pitanje zašto se u ostvarivanju tih prava ne poziva na krovne zakone, poput Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti spolova, ostaje neodgovoreno.

²⁶ World Bank, *Bosnia and Herzegovina: Gender Disparities in Endowments, Access to Economic Opportunities and Agency*, 2015, str. 43

²⁷ Isto. str. 44.

²⁸ Isto. str. 44.

²⁹ Isto. str. 50.

³⁰ Isto. str. 45.

Očinski dopust priznat je u oba entiteta, ali je prenosivo pravo i ovisi o dogovoru oba roditelja. Opcije za smanjenje neplaćene brige o porodici i tereta poslova u domaćinstvu za žene kako bi se ublažile prepreke za pristupanje radnoj snazi uključuju, između ostalog: poticanje dijeljenja roditeljskog dopusta,³¹ kreiranje poreznih politika za poticanje povratka žena na posao nakon porodijskog odsustva, dodatak za njegu djeteta u svrhu podržavanja žena da se vrate na posao i poticanje obaveznog očinskog dopusta.³²

Rodna neravnopravnost na polju rada i zapošljavanja i dalje ostaje nedovoljno istražena oblast. Postoji generalni nedostatak raščlanjenih podataka kao i literature koja se bave čitavim nizom pitanja, uključujući, između ostalog, rodnu nejednakost u platama,³³ zapošljavanje u javnom sektoru, druge oblike diskriminacije u zapošljavanju, seksualno uznemiravanje, stakleni strop i profesionalnu segregaciju, zapošljavanje na određeno i neformalno zapošljavanje, kao i nejednaki teret neplaćene brige o porodici i poslova u domaćinstvu i položaj žena na selu.³⁴ Nepostojanje značajnih podataka o ovim pitanjima umanjuje realnost zapošljavanja žena i ekonomskih prilika u BiH i maskira potrebu za jasnim političkim prioritetima i akcionim planovima. Rješavanje potreba žena u sektoru rada i zapošljavanja trebalo bi da bude fokus djelovanja EUD/EUSR-a.

Sindikati pružaju malu podršku u pitanjima rada žena, te su pasivni i nezainteresirani. Žene su slabo zastupljene u sindikalnim strukturama, a njihovi programi su često rodno neutralni. Na primjer, kad je riječ o rodnoj ravnopravnosti i društvenom dijalogu, zakonodavstvo FBiH zahtijeva jednaku zastupljenost u vijećima zaposlenih, Ekonomsko-socijalnom vijeću i drugim tijelima. U RS ne postoji takva odredba.

PREPORUKE:

- *Potaknuti prikupljanje podataka o učešću radne snage i poduzetništvu, raščlanjenih po spolu, starosnoj dobi, mjestu i etničkoj pripadnosti u svrhu donošenja politika zasnovanih na dokazima*
- *Podržati ŽOC, institucije za rodnu ravnopravnost i/ili Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice da provode lokalne i regionalne kampanje podizanja svijesti sa ciljem da se poveća učešće muškaraca u neplaćenom radu u kući i poslovima brige*
- *Podržati usvajanje akcionog plana za rješavanje rodne razlike u platama³⁵*
- *Podržati usvajanje zakonodavstva o transparentnosti plata da bi se smanjila rodna razlika u platama³⁶*

³¹ U Velikoj Britaniji, roditelji koji rade imaju mogućnost dijeljenja do 50 sedmica dopusta i 37 plaćenih sedmica u prvoj godini života djeteta.

³² Italija je 2018. godine uspostavila petodnevni obavezni očinski dopust. Također dopuštaju jednodnevni dobrovoljni očinski dopust.

³³ Trenutna razlika u platama između žena i muškaraca je (3,9 KM) za muškarce, prema (3,5) za žene, odnosno 9%. Rodna razlika u plaćama postoji u svim sektorima u cijeloj BiH s određenim odstupanjima. Vidjeti *World Bank, Bosnia and Herzegovina: Gender Disparities in Endowments, Access to Economic Opportunities and Agency, 2015*, str. 52-54.

³⁴ Vidjeti nedavni *Izveštaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25* iz 2019. u kojem stoji: "Evidentan je nedostatak podataka o tome koliko košta ženski neplaćeni rad." str. 26

³⁵ Švedska je nedavno usvojila ciljani akcioni plan za rješavanje pitanje rodne razlike u platama.

³⁶ Zakonodavstvo o transparentnosti plata doneseno je u Švedskoj, Irskoj, Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj, Norveškoj, UK, Kanadi i Španiji, među ostalim državama.

- *Uskladiti zakone o porodiljskoj naknadi u svim kantonima u Federaciji i omogućiti očinski dopust ravnopravno sa majčinskim*
- *Podržati obavezni očinski dopust u određenom minimalnom broju dana*
- *Podržati proširenje prava na majčinski i očinski dopust na samozaposlene i samostalne radnice i radnike*
- *Insistirati na usvajanju fleksibilnog zakonodavstva o roditeljskom odsustvu kojim se potiče dijeljenje dopusta kroz dodatno vrijeme za dopust i/ili bonuse*
- *Usvojiti zakon o sindikatima na državnom nivou koji je usklađen kroz Ekonomsko-socijalno vijeće*

5. Pristup zdravstvu i socijalnoj zaštiti

I zdravstvo i sistem socijalne zaštite suočavaju se sa istim problemom nedostatka usklađenosti i institucionalne fragmentiranosti kao i drugi sektori BiH, čime se komplicira učinkovito ostvarivanje ovih temeljnih prava. Ovaj dio se odnosi na barijere u pristupu zdravstvenoj zaštiti u Federaciji i ključnim nedostacima u oblasti socijalne zaštite širom BiH, što uključuje i definiciju korisničkih kategorija.

A. Pristup zdravstvenoj zaštiti

Preko 500.000 osoba nema zdravstveno osiguranje u BiH,³⁷ od toga dvije trećine imaju boravište u Federaciji. Sistem zdravstvene zaštite u FBiH ima problem decentraliziranosti i neujednačene ekonomske moći kantona, što za posljedicu ima neusklađene politike, ograničen obim prava i barijere u pristupu zaštiti. Ograničeni rokovi za prijavu na zdravstvenu zaštitu zbog napuštanja obrazovanja ili zaposlenja rezultiraju trajnim gubitkom prava na zdravstveno osiguranje za brojne osobe, a nesrazmjerno su pogođene osobe iz marginaliziranih grupa i lica koja žive u ruralnim područjima. Određenim grupama stanovništva nije dostupan čak ni osnovni paket zdravstvenih usluga. Nezaposlene starije osobe koje nisu penzioneri također nemaju pristup zdravstvenom osiguranju jer se prema općinskim odlukama njihovo pravo vezuje uz primanja porodice, što je protivno zakonu.

S ciljem ujednačavanja prava na području cijele Federacije, Federalni parlament je donio Odluku o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava, kojom se obuhvataju: studenti do 26 godina starosti, djeca do 18 godina starosti i trudnice, među ostalim kategorijama. Odlukom se također utvrđuje maksimalni iznos participacije za pojedine zdravstvene usluge, kao i kategorije osiguranih osoba oslobođenih od plaćanja participacije.³⁸

Međutim, Odluka nije zaživjela u praksi jer kantonalne vlade nisu osigurale potrebna sredstva, a Ministarstvo zdravstva FBiH nije usvojilo akte za njeno provođenje. Činjenica da se ova Odluka ne provodi posebno pogađa žene iz marginaliziranih grupa: Romkinje, žene sa sela, raseljene osobe

³⁷ *Do univerzalne zdravstvene zaštite u Bosni i Hercegovini pregled stanja i preporuke za djelovanje*, ICVA, maj 2009, str. 4.

³⁸ Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava i Odluka o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava (Službene novine Federacije BiH, 21/09).

i povratnice, žene sa invaliditetom, žrtve nasilja u porodici i žene za vrijeme prenatalnog i postnatalnog perioda. Kako je prepoznato u nedavnom *Izveštaju o napretku u provedbi Pekinške deklaracije i Platforme djelovanja u BiH u okviru procesa Peking +25*:

Kvalitet i dostupnost zdravstvene zaštite su naročito problematični u ruralnim sredinama ili sredinama u kojima nema većih zdravstvenih centara. Tako je u pojedinim sredinama hitna medicinska pomoć udaljena i 60 km. Ovo je naročit problem za siromašne žene i žene iz ruralnih sredina kojima troškovi participacije ili prevoza do zdravstvenog centra otežavaju pristup ovim pravima i uslugama.³⁹

Žene sa invaliditetom nemaju pristup ginekološkoj njezi zbog “nedovoljnog broja ginekoloških stolova [i] nesenzibiliziranih zdravstvenih radnika i slično”.⁴⁰

Pored toga, mnoge žene ne mogu priuštiti da plate participaciju tako da posežu za zdravstvenom zaštitom samo u hitnim slučajevima. Važno je napomenuti da pregledi za rak dojke i grlića maternice nisu pokriveni.⁴¹ Nemogućnost biranja pružatelja zdravstvene usluge također predstavlja barijeru za mnoge žene kojima se dodijeli ljekar muškarac što one odbijaju zbog svojih vjerskih uvjerenja, “čime se smanjuje broj žena koje se obraćaju zdravstvenim ustanovama i koje odlaze na preventivne preglede.”⁴²

Važno je naglasiti da usprkos zakonski zagaraniranom pristupu reproduktivnim uslugama, “većina žena mora plaćati te usluge kroz zdravstveno osiguranje po osnovu zaposlenja, čime se stvara dodatni pritisak na žene koje su nezaposlene ili koje rade u neformalnom sektoru”.⁴³ Niska stopa upotrebe kontracepcije pripisuje se ekonomskim i obrazovnim faktorima (tj. obrazovanje i veće imovno stanje povećavaju stepen pristupa žena). Vlada ne subvencionira kontraceptivna sredstva.

Značajno je da trenutno ne postoje državne ili entitetske politike koje se odnose na reproduktivno zdravlje, planiranje porodice ili sigurnost u nabavci i distribuciji sredstava za reproduktivno zdravlje. Upravo nepostojanje mehanizma za sigurnost u nabavci i distribuciji sredstava za reproduktivno zdravlje u državi dovodi do ograničenog pristupa kontraceptivima i drugim sličnim uslugama za žene i parove.⁴⁴

B. Pristup socijalnoj zaštiti

Najizraženija karakteristika sistema socijalne zaštite u BiH je nedostatak usklađenosti i neadekvatna reakcija sistema na socijalnu potrebu. Ova situacija je naročito akutna u FBiH, gdje se primjenjuju kantonalni zakoni usprkos činjenici da postoji entitetsko zakonodavstvo. Ne postoje

³⁹ Vidjeti *Izveštaj o napretku u provedbi Pekinške deklaracije i Platforme djelovanja u BiH u okviru procesa Peking +25*, 2019, gdje se navodi: “Evidentan je nedostatak podataka o tome koliko košta ženski neplaćeni rad” str. 31.

⁴⁰ Id.

⁴¹ Id., nadalje se navodi: “Nema sistemski riješenog pitanja preventivne zdravstvene zaštite što je naročito velik problem u izolovanim i seoskim zajednicama.”

⁴² Id.

⁴³ World Bank, Bosnia and Herzegovina: *Gender Disparities in Endowments, Access to Economic Opportunities and Agency*, 2019, str. 29.

⁴⁴ Ibid. str. 30.

sankcije za kantone koji propuštaju uskladiti svoje zakone sa zakonima na entitetskom nivou, a u brojnim kantonima nisu doneseni podzakonski akti što ometa primjenu postojećih zakona u praksi. Nadalje, ustanove socijalne zaštite često ne dobivaju dovoljno sredstava za provedbu mjera zaštite propisanih zakonom.

BiH troši 4% svog BDP-a na socijalnu zaštitu, a većina socijalnih davanja nije usmjerena na one koji se nalaze u najvećoj potrebi. Dvadeset posto najsiromašnijeg stanovništva dobiva samo 17% socijalnih izdvajanja. Najveći dio socijalnih izdvajanja ide boračkim kategorijama. U Federaciji, ratni vojni invalidi primaju do pet puta veću naknadu od svih drugih korisničkih kategorija, što predstavlja otvorenu diskriminaciju po osnovu statusa. Kako su bivši borci najvećim dijelom muškarci, socijalna izdvajanja za probleme koja primarno pogađaju žene su značajno smanjena. Razlike ne postoje samo u iznosima davanja, već i u opsegu prava te stepenu invaliditeta kao osnove za ostvarivanje određenog prava. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, polovinu populacije sa invaliditetom čine osobe starije od 65 godina, među kojima je 65% žena.⁴⁵ Stoga je potrebno izdvojiti boračku kategoriju iz sistema socijalne zaštite, te ukinutu praksu zasnivanja prava i socijalnih davanja na statusu osobe (i porijeklu nastanka potrebe) već je zasnovati na stvarnoj potrebi.

Naročito su ugrožene najsiromašnije i najviše marginalizirane grupe, a posebno one pogođene višestrukom diskriminacijom, poput žena treće životne dobi, Romkinja, žena sa invaliditetom i povratnica. Ove grupe se suočavaju sa visokim stepenom siromaštva i socijalne isključenosti te nemaju pristup zdravstvu, socijalnoj zaštiti i zaposlenju.

Važno je naglasiti da je pružanje socijalnih usluga spuštено na budžete lokalnih zajednica u kojima postoji ograničen kapacitet i rodni senzibilitet. Na primjer, personalna asistencija za osobe sa invaliditetom se pruža u samo tri lokalne zajednice u RS-u, dok u FBiH nijedna općina ne pruža ovu uslugu. U većini nadležnosti, sistem se oslanja na podršku koju pružaju neplaćeni njegovatelji, a to su primarno žene koje pružaju neophodnu asistenciju, čime se one iskorištavaju kroz socijalnu reprodukciju. Bez značajne promjene u sistemu socijalne zaštite, može se očekivati da će zdravlje i dobrostanje žena opadati, što će za posljedicu imati negativne efekte po domaćinstva i zajednice.

Ne postoji dugoročni sistem njege, naknade za njegu i dalje su niske, a nije dovoljno razvijena njega zasnovana u zajednici.⁴⁶ Pored toga, procjene potreba za socijalnom zaštitom nisu objektivno utvrđene na osnovu potreba pojedinih osoba, već se zasnivaju na kategoriji kojoj korisnica ili korisnik pripada. Na primjer, veoma ugrožene grupe, kao što su seksualne radnice i ovisnice o drogama, ne dobivaju gotovo nikakvu pomoć, čak ni od OCD-a.

BiH time propušta preuzeti svoje obaveze prema Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESR), Evropskoj povelji i EU standardima, što ima visoko orodnjene posljedice. Ogromni jazovi koje je ostavio sistem strukturiran na socijalnom statusu, bez dugoročnih opcija za njegu, sa ograničenim korisničkim kategorijama i neadekvatnim uslugama i

⁴⁵ Vidjeti, Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini, 2018, str. 21, dostupno na:

http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2018/FAM_00_2017_TB_0_BS.pdf.

⁴⁶ Vidjeti, European Commission, Employment Social Affairs and Inclusion, Recent Social Policy Developments in Bosnia and Herzegovina, July 2019, dostupno na:

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1135&newsId=9421&furtherNews=yes>.

podrškom, podržavaju siromaštvo među ugroženim grupama i, posebice, osiromašuju i fizički i emocionalno iscrpljuju žene.

C. Konceptualiziranje korisničkih kategorija

Kad govorimo o pristupu nizu usluga poput zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, besplatne pravne pomoći i drugih, uvođenje kategorija korisnika i društveno okruženje u kojem oni nastoje koristiti ta prava može ih učiniti iluzornim. Na primjer, postoji značajna razlika između žena u urbanim i ruralnim područjima BiH u pogledu uživanja prava, jer su različiti nivoi ekonomskog razvoja i patrijarhalnih normi. U svjetlu takvih razlika, institucionalni naponi u pravcu širenja informacija o pravima građana među svim kategorijama osoba, između ostalog i kroz osiguravanje dostupnosti materijala na jezicima manjina i u pojednostavljenim formatima, od ključnog je značaja za informiranje svih osoba o potpunom obimu njihovih prava.

Zakonske definicije za određivanje ugroženosti i pristupa pravima i uslugama nisu dovoljno precizne u BiH, što ostavlja prostor za manipulacije i samovoljne restrikcije. Na primjer, u BiH ne postoji zakonska kategorija samohranih roditelja, za njih ne postoje specijalni programi u kontekstu socijalne zaštite ili poreskog statusa, niti se o njima kao kategoriji prikupljaju podaci, što ih čini službeno nevidljivim. U tom smislu, važno je napomenuti da su većina samohranih roditelja žene.

Isto tako, ne postoji zakonska kategorija starijih žena. Za penzionere postoje isključivo doprinosne penzije. Značajno je i to što nema dostupnih informacija o rodnoj razlici u penzijama. Osim toga, za starije osobe ne postoje nedoprinosne penzije, niti postoje osnovne politike za podršku starijima isključivo na osnovu njihove dobi, poput programa za zdravo starenje ili jeftinijih karata za prijevoz.

Povratnice čine kategoriju ugroženih osoba. Njihova prava u sistemu socijalne zaštite su veoma mala i one nemaju pristup davanjima na koja imaju pravo. Postojeće mjere koje su namijenjene ovoj kategoriji nisu proizvele željene rezultate. Većina ima neformalno zaposlenje.

Bez adekvatnih zakonskih definicija i priznavanja specifičnih kategorija korisnika, sheme socijalne zaštite se ne mogu osmisliti tako da ispunjavaju njihove potrebe. Zbog ovog jaza, kategorije ugroženih osoba ostaju nevidljive, a njihove specifične potrebe se ne ispunjavaju, niti se njihova prava na socijalnu zaštitu formalno priznaju prema međunarodnim standardima.

Rodna razlika u pogledu učešća u radnoj snazi i neplaćene njege i poslova u domaćinstvu žena predstavlja još jedan značajan problem. Procent učešća žena u radnoj snazi je iznosio 37,6% 2017. godine, a 334.000 žena je navelo da su ekonomski neaktivne zato što su domaćice. Neplaćena njega i poslovi u domaćinstvu ne mjere se kao ekonomski doprinos, iako služe kao stub društvene podrške i skrbi širom zemlje od kojeg zavisi aktivno ekonomsko učešće drugih. Većina radno sposobnih žena koje imaju djecu školskog uzrasta oslanja se na „baka/nana servis“, umjesto na opcije čuvanja i vrtiće koje podržava vlada.

Izostanak identificiranja i mjerenja ekonomskog doprinosa žena kroz neplaćen njegovateljski i rad u domaćinstvu čini ga službeno nevidljivim, produžavajući tako nepostojanje socijalnih usluga

koje bi po pravu trebale biti dostupne. Oslanjanje na ženski neplaćeni rad dodatno podupiru duboko ukorijenjene patrijarhalne društvene norme, prema kojima se npr. starije žene posmatraju isključivo kao njegovateljice, a samohrane majke kao jadne ili čak sramotne.

PREPORUKE:

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

- *Provesti Odluku⁴⁷ o oslobađanju od plaćanja doprinosa određenih kategorija stanovništva, i za određene bolesti.*
- *Proširiti osnovni paket zdravstvenih usluga kako bi se osigurao besplatan pregled za rak grlića maternice i dojke i cjelokupna zaštita u okviru materinstva*
- *Subvencionirati ili omogućiti besplatan pristup sredstvima za kontracepciju i osigurati njihovu dostupnost u ruralnim područjima*
- *Poseban paket zdravstvenih usluga treba biti dostupan ženama s invaliditetom*
- *Proširiti obavezno zdravstveno osiguranje da bi se obuhvatile sljedeće kategorije osoba:*
 - *Djeca koja ne pohađaju osnovnu ili srednju školu*
 - *Starije osobe koje nisu u penziji i nisu obuhvaćene drugim vidovima obaveznog zdravstvenog osiguranja*
 - *Stalni njegovatelji djece, osoba s invaliditetom, starijih i bolesnih članova porodice, uključujući hospicij*
- *Podržati proširivanje liste esencijalnih lijekova⁴⁸*
- *Omogućiti fizički pristup zdravstvenim službama za žene s invaliditetom*
- *Povećati obim i kvalitet usluga u oblasti reproduktivnog zdravlja koje se pružaju u ruralnim područjima*

PREPORUKE:

Socijalna zaštita

- *Podržati prikupljanje podataka o rodnoj razlici u penzijama i potrebama samohranih roditelja za socijalnom pomoći*
- *Izvršiti pritisak u pravcu uvođenja njegovateljske naknade za osobe koje stalno njeguju članove porodice (djecu, starije, osobe s invaliditetom i teškim oboljenjima)*
- *Založiti se za uvođenje nedoprinosnog sistema socijalne pomoći za starije*
- *Podržati formiranje shema dijeljenja penzije da bi se osigurala adekvatna podrška starijim ženama koje su morale prekinuti učešće u radnoj snazi zbog obaveza njegovanja drugih osoba*

⁴⁷ Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava, Parlament Federacije BiH, dostupno na: <https://mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/Odluka%20o%20utvrđivanju%20Osnovnog%20paketa%20InFBiH21-09.pdf>

⁴⁸ Odluka o listi lijekova koji se propisuju i izdaju na teret sredstava Zavoda zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo, <https://mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/LISTA%20LIJEKOVA%20SA%20ODLUKOM%202009.pdf>; svi podaci su dostupni na internet portalu Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske: <https://www.zdravstvo-srpske.org/cjenovnici-i-sifarnici.html> - <https://www.zdravstvo-srpske.org/files/cjenovnici/lijekovi.pdf>

- *Podržati uvođenje ekonomske podrške žrtvama nasilja u porodici tokom primanja usluga, kako bi se smanjila njihova ekonomska ugroženost u procesu bježanja od nasilja*
- *Naknade za demobilizirane borce ne trebaju se isplaćivati kroz sistem socijalne zaštite zato što se na taj način troši veliki dio raspoložive pomoći koja bi se trebala pružati najugroženijim članovima društva*
- *Nivo socijalne zaštite se treba određivati na osnovu individualnih potreba, a ne na osnovu statusa ili kategorija korisnika*
- *Podržati monitoring i evaluaciju programa socijalne zaštite kao način za utvrđivanje njihove djelotvornosti i usmjeravanje izrade politika zasnovanih na dokazima u ovoj oblasti*

6. Zaključak

Puno ostvarivanje prava za žene u BiH spriječeno je nefunkcioniranjem demokratskih, političkih, ekonomskih i socijalnih struktura i procesa koji su uspostavljeni po okončanju rata. Ove strukture su postavljene kada je sukob završen, odnosno prije dvadeset i četiri godine, kada se rod nije uzimao u obzir. Iako sektorske inicijative treba provoditi i podržavati, strukturalniji i trajniji učinak bi proizvelo bavljenje temeljnim uzrocima kršenja ovih prava. Neadekvatna socijalna infrastruktura rodno neosjetljive makroekonomske politike, kao i nasilje nad ženama i neprekidno zarobljavanje političkog sistema i institucionalnog okvira koje vrše konstitutivni narodi, pitanja su koja bi se mogla inkorporirati u širi okvir tranzicijske pravde.

Nizak stepen političkog učešća žena može se dijelom pripisati njihovom iskustvu nasilja rokom rata, u kući i na političkoj sceni, kao i ograničenim sredstvima za život i ekonomskim mogućnostima, što ide zajedno sa neplaćenim radom i teretom poslova domaćinstva, čime se sprečava njihov angažman u javnoj sferi. Žene se suočavaju sa de jure i de facto diskriminacijom u oblastima rada, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, pravnih postupaka ostvarivanja prava i izbora. Stoga su žene isključene, a njihovi interesi marginalizirani, u većim državnim procesima, poput ustavnih promjena i pristupanja EU.

Ženski savjetodavni odbor i njegova platforma za predstavljanje EUD/EUSR situacionih analiza problema s kojima se žene suočavaju ima potencijal da ojača glasove žena i njihov doprinos rješavanju problema koji žene – polovinu stanovništva – pogađaju, nasuprot političkom sistemu koji ih ostavlja po strani. Da bi se prevazišao trenutni politički zastoje, bit će potrebno da se ovi glasovi i glasovi drugih grupa čuju i usmjere u svrsishodnu ustavnu i demokratsku promjenu. Kroz rad sa ŽSO, EUD/EUSR mogu pokazati na koji način poticanje alternativnog demokratskog prostora može dovesti do sistematske političke reforme u smjeru svrsishodnih demokratskih struktura i upravljanja koji imaju i kapacitet i političku volju da se bave problemima svih građanki i građana, izvan interesa muške političke elite.